

MARNO JÁNOS

Szülőföldem – áthúzva

szülőföldem

MARNO JÁNOS (1949) Budapest

Előrebocsátásul: talán eszembe sem jut verset írni, ha biztos tollal képesnek érezném (éreztem volna) magamat érdemi dolgozatot készíteni a szülőföldről, úgy a metaforikusról, mint a fizikailag ténylegesnek mondhatóról. Hogy ez az alkalmatlanságom mennyire egyedi, habituális, pszichikai alkalmatlanság, és mennyire kor-szerű alkalmatlanság, azt csupán kérdezni mérészelem, eldönteni nem tudom. Hajlok persze azt gondolni, hogy én már nem annyira egy föld, inkább egy kor szülöttem vagyok, az idő, ami esetemben nem mondható abszolút nyerőnek, lévén fedésben a privát létrejöttöm a Rákosi-féle kommunista alkotmány érvénybe lépésével. A szóban forgó kor terminológiájával élve úri szülők gyerekeként láttam meg a napvilágot a budai Várban, s ekként ebrudaltattam ki onnan másfél éves koromban Tiszanánára, egy zsákfalucskába, anyám, az ő anyja, apám, a nővérem és az ikerhúgom társaságában. Néhány évvel ezelőtt, amikor kérelmeztem a kitelepítetteknek megítélt jövedelemkiegészítést az illetékes hivataltól, és kérelmemet visszatúsították azon a címen, hogy ilyen kártérítés csak azokat a kitelepítetteket illeti meg, akik a Hortobágyra, örökkel és szögesdróttal körülkerített táborba kerültek, írtam egy nyilvános levelet a minisztériumnak, amelyben rákérdeztem a törvényi megkülönböztetés okaira, ám választ sehonnan, senkitől nem kaptam. Néhány hivatalnok magánemberként együtt méltatlankodott velem, ami a szívemet megmelengette, viszont annyi eredményt mégis elértem a nyilvános levéllel, hogy üzenetet kaptam a tiszánánai ház (ahová beszállásoltak bennünket) életben maradt lakójától, egy végtelenül kedves asszonytól, miszerint ő jól emlékszik ránk, az egész Marno családra, és arra, hogy milyen jól megférünk náluk a kétszoba-konyhás lakásban, ők hárman és mi hatan, s ő maga, aki néhány évvel volt akkor idősebb nálam, még ma is szeretettel gondol ránk, a közös élményeinkre, játékainkra, közös étkezéseinkre s így tovább. Olvasóm valószínűleg csak hírből tudt-e ezt-azt a kitelepítésekről, talán a hivatal is ebbéli tudatlansága miatt utasította vissza a keresetemet, ezért hadd skicceljem föl röviden, mit jelentett nálunk ez a kitelepítés.

A faluban kijelölték azokat a házakat, amelyeket kulácpasztorok tulajdonoltak, a mi házigazdáinknak két szobája és egy konyhája, illetve egy konyhakertje és egy csűrje volt, ahol a cséplőgépet parkoltatták. A cséplőgépet elvették tőlük, és a csűrbe a házaspár a nagypapát költöztette, miután a nagyobbik szobájukat velünk foglaltatta el a hatóság. Olvasóm, ha kicsikét figyelmesen követi a szavaimat, elképzelheti, hogy mit élt át akkor egy ilyen állítólagos kulákcsalád, hogy beszuszakolnak közéjük, a házukba egy hattagú, ráadásul úri családot, akikkel legföljebb annyiban közösködhetnek érzelmileg, hogy a mi úri családuknak éppúgy meg lett bélyegezve, mint az ő kulákságuk. Érdemes még megemlítenem, hogy mi nem hagyhattuk el a falu közigazgatási területét, és a szüleimnek rendszeresen jelentkeznie kellett a rendőrszón, fél év után pedig már csak az anyámnak, mert az apámat egy éjszaka öt fegyveres, bőrkabátos ember kirángatta az ágyból, és felrakták őt egy teherautóra, mondván, dolgozni viszik. Ezt követően három évig hiába járta a hivatalokat az anyám megtudni, mi történt az apámmal, sehol nem kapott senkitől választ.

Erre az éjszakára (sem) emlékszem, házigazdánk lánya mesélte el két éve telefonban a történetet, valamiért a szüleim soha nem hozták szóba az eseményt. Talán mert unták volna, épp elég sérelem, bántalom, katasztrófa érte őket ahhoz, hogy beleunjanak a megemlékezésekbe, felelevenítésekbe. Szülőföldem eszerint bántalom és unalom elsősorban, és ezért is érdekes számomra, hogy egyvalamire emlékszem eléggé érzéken, nem a cséplőgépre, amit elvett a családtól a hatóság, hanem egy cséplésre, amit két-három évesen ámulva néztem, hogy majd az általános iskola hetedik vagy nyolcadik osztályában első olvasásra beleszeressek József Attila *Éhség* című, egészen korai szonettjébe. Hozama is lett tehát a kitelepítésnek, továbbá okkal képzelhetem, hogy J. A. is a saját kitelepítésének köszönheti az élményt, ami a verset megíratta vele, az öcsödi kényszer-évek terméke gyanánt. Szóval a cséplőgépre zsigerileg nem untam meg emlékezni, és azért sem, mert a két-három éves gyerektüdőmben akár ez az esemény is elültethette a később kifejlődő betegséget, az emfizémát, ami megfékezhetetlenül rombolja a légzést, és provokál egyéb betegségeket, például a mentális leépülést is, ha drasztikusan csökken az agy oxigénellátása.

Azt hiszem, '54-ben hagyhattuk el Tiszanánát, és kerültünk fel Pestszentlőrincre, egy távoli rokonunk házába, aki befogadott bennünket arra az időre, amíg anyám munkát talál valahol vidéken védőnőként, majd amikor meglelt az állása Piliscsabán, hamarosan odaköltözhattünk mindannyian az egészségháza, egy szobába, egyelőre csak öten, amihez tartozott még egy konyha, fürdőszoba, előszoba és egy éléskamra is, a ház másik fele futott először Zöldkereszt néven, és nemsokára lett belőle Egészségház. Nekem öröm mind a két elnevezés, ahogy öröm az utcánk neve is: Egyenlőség, és sajnálom, hogy a rendszerváltás hevében visszakapta az utca a háború előtti Levente nevet, amit borzasztóan unalmasnak érzek az Egyenlőséghez képest. Kis túlzással így az Egyenlőség utcát tekinthetném szülőföldemnek, itt fogant meg bennem az abszurd, jóval azelőtt, hogy Beckett *Godot*-ja és *Utolsó tekerce* a kezembe került. Piliscsaba az abszolút realizmus és a totális abszurd szülőhelye, gyönyörű vidék, akár a pilisi hegylánc felé fordítom a tekintetemet, akár ellenkezőleg, Dél felé, a Dunántúl déli helységei, dombjai, lankái, szépséges termőföldjei felé. Csakhogy én ezt nem láttam meg idejében.

'56 többszörös traumája lett az életemnek, a forradalommal együtt engem is levert a nagyanyám hirtelen emigrálása Ausztráliába, az első osztályban szerelmemmé vált tanítónő, Rotbauer Marika szintén váratlan távozása az iskolából, és apám még váratlanabb hazatérése a börtönből – megcsönkítettan, elnémítottan, lyukas nyakkal, csontvázára fogyottan. Amnesztiában részesítette őt a Nagy Imre-kormány, mint annyi más, koncepció perben elítélt rabtársát, volt katonatiszteket és papokat főleg (ennek köszönhetem, hogy szegény apám Pannonhalmát célozta meg leendő középiskolámnak, részint, hogy ott embert faragjanak belőlem és hívő lelket, részint mert számos pannonhalmi pappal együtt ült a börtönben, az életét is egy papnak köszönhetette, aki addig dörömbölt a cellaajtón, amíg hajlandó nem lett a foglár kinyitni az ajtót, és azonnal a rabkórház sebészetére vitetni a fuldokló apámat), akikkel haláláig, illetve azok haláláig levelező viszonyban maradt. A papok nagyanyámat is erősen vonzották, élők és halottak egyaránt, kivándorlása előtt, még óvodáskoromban (az óvodát elszabotáltam, az első ottani napon rosszul lettem az ebédetől, két napig hánytam, a nagyanyám döntött úgy, hogy nem kényszeríthetnek vissza abba az üzembe) tavasztól ősziig jártunk – talán másnaponta – a temetőbe, kapával és gereblyével fölszerelve, gondozni az egykori klotildligeti rendház halottjainak sírhantjait. Azt hiszem, ezek a temetőjáratok, temető-hajnalok és -délelőttök alapozták meg a világérzékelésemet, világnézeteim összejelmét, blaszfém viccnek ne hasson: szellemi

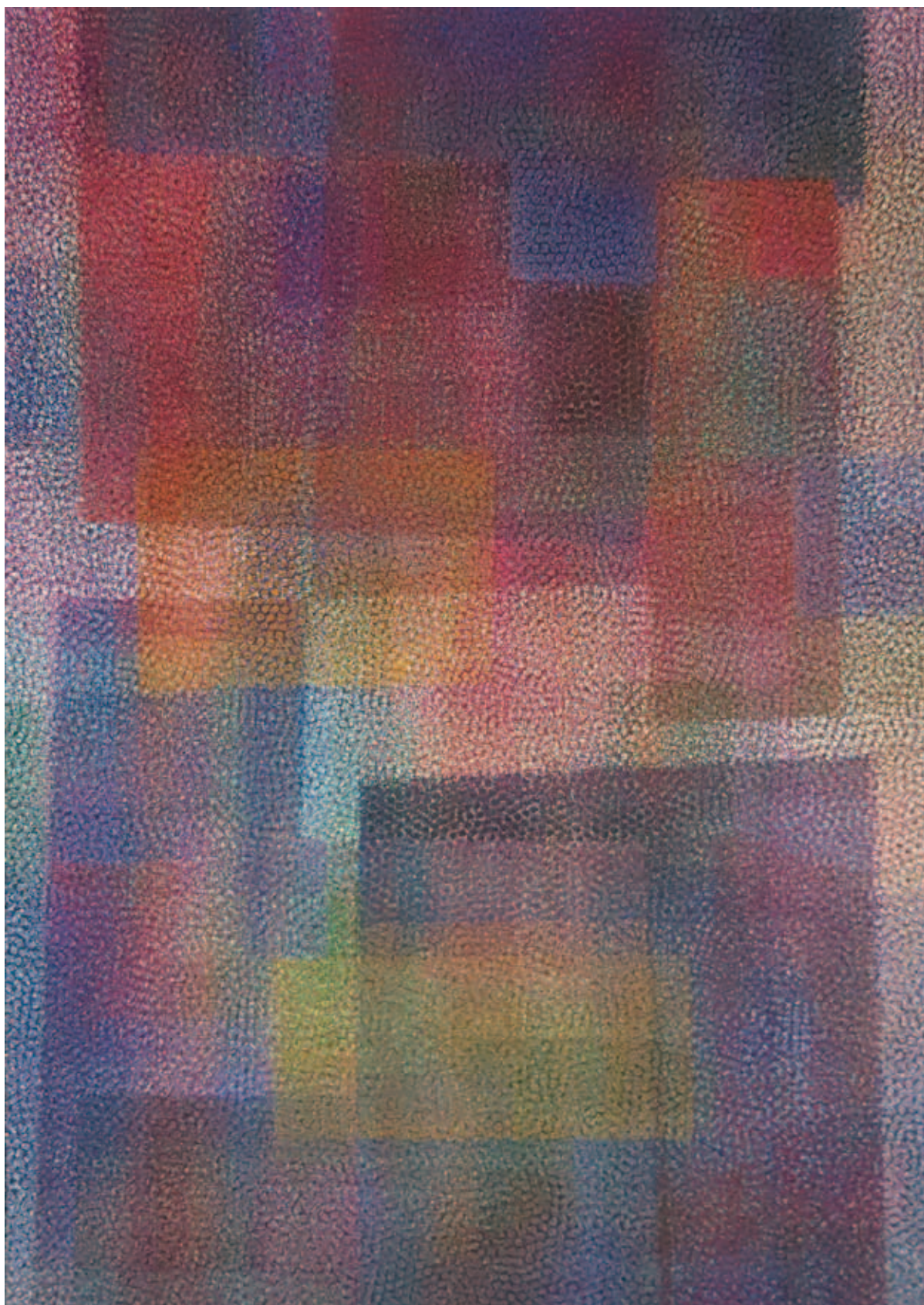
szülőföldem lett a temető. Ott eszmélkedtem, segédkezve nagyanyámnak, olykor a hozzánk társuló Zajzonnénak, aki szintén megszállott önkéntes sírgondozó hölgy volt, ugyanolyan koronába csavarva őszülni kezdő sötét hajfonatát, mint nagyanyám. Segédkeztem és le-leheveredtem a hőségben valamilyen sírkőre, és bámultam a csigák vonszolódását és csillámló nyomvonalait. Nem emlékszem rá, de úgy gondolom, boldog voltam a megboldogultak kertjében, Paradicsomom, elsüllyedt Atlantiszom volt az a kert – ma ott az egész régi családom, anyám, apám, a lánytestvéreim, kivéve a nagyanyámat: őt Farkasréten temették el.

Úgy tisztességesebb mégis, ha elismétlem, alig emlékszem erre a boldog korszakra; az '56-os traumák élve temették el emlékezetem sírkertjébe ezt a világot, amelyben még örültem a fáknek és bokrokknak, a fűnek, a madarak csivitelésének, a kék égboltnak, még a tűző napnak is. Vagy akár a viharoknak, a sárnak, nem voltak még aszfaltozott járdák, úttestek, az utcánk letapodott földút volt a lovas kocsik és a gyalogosok számára is, és a körzeti orvosunk meg a járási egészségügyi felügyelet két Warszavájának is. Vagy annak a Csepel márkájú teherautónak, ami fel akarta venni platójára '56 novemberében az egész famíliát, hogy vigyenek bennünket Ausztriába, hiszen a Marnók onnan jöttek nem is olyan régen, ám a nagyanyám forradalmi hevülete nem tűrte ezt a gyáva megfutamodást, hiába esdekelt előtte térdre ereszkedve anyám és apám, ő Petőfit szavalt („A Kárpátoktól le az Aldunáig egy bőszi kiáltás és vad zivatar” stb.), és Budapestre készült utazni, beállni a szabadságharcosok közé. Anyám pedig ragaszkodott az anyjához, ezért a teherautó egy-két órás várakozás után nélkülünk vágott neki a határnak. Az azonban tényleg vicc, hogy apám felmenői Ausztriában éltek földbirtokos nemesekként, no de a nagyanyám apja még a neve szerint is tiszta porosz katonaember volt, Brambring Vilmos, akinek a két fia, nagyanyám fivérei az első világháborúban haltak meg, a fiatalabb tüzérszaktént egy ütközetben, az idősebbik vezérkari tisztet, Vilmost a spanyolnátha ölte meg. És ő, az én kényeztetőm és temető-főnököm nem sokkal a forradalom bukása után úgy döntött, kivándorol Ausztráliába, a legkisebb lányához, itt hagyva engem ebek harmincadjára, a rokkant apámra, akivel évekig fizikailag sem érthettem szót, és amikor már úgy-ahogy igen, akkorra már eldőlt minden.

Elment, néhány hétig, talán hónapig sírtam utána, reménykedtem, hogy visszajön, nézegettem a hajót a képeslapon, amit már a tengerentúlról küldött, és amin nekem is ott lett volna, mellette, a helyem, és akkor megéreztem a még addig sosem hallott mondást, hogy „Az a hajó már elment!”, és ettől megrogytam, elment a kedvem a világtól, az iskolától, az emberektől, ágynak estem. Védőnő anyám gondoskodását zsaroltam ki magamnak, ezt utólag könnyű kimondani, megállapítani, de vajon mi minden fordulhatott meg a hét-nyolc éves fiúban, amikor a betegség eszközéhez nyúlt, lehetséges-e szándékosan lebetegedni azért, hogy a súlyos érzelmi veszteséget sürgősen igyekezzék pótolni valaki a környezetünkben, máskülönben egymagunk indulunk ki egy nap a temetőbe bújócskát játszani. Lánytestvéreim talán mit sem észleltek ebből az összeroppanásból, hacsak nem annyit, hogy anyám attól fogva a kezét tördelve vitt egyik orvostól a másikhoz, egyik kórházból a másikba, órájuk nem maradt többé figyelme, és sehol nem diagnosztizáltak identifikálható betegséget, csak az állandó láz és gyengeség bizonyította a kórt, és igazolta évekig tartó hiányzásaimat az iskolából. A betegségtudatom korán asszociálta bennem a bűntudatot is, alkalmatlanságomat az életre, és valami irracionális sértettséget és haragot is az emberek iránt, akik érzékelhetően iparkodtak megfelelni az '56-os hevületükről. Apámmal idegenkedtünk egymástól, évekig sehol nem kaphatott semmilyen munkát, a jogászi hivatását eleve nem folytathatta, anyám szerény fizetéséből kellett megélnie

ötünknek, és az alagútnak naponta falazták be a kijáratát. (Megjegyzem, Piliscsaba és Vörösvár között vezet az ország leghosszabb vasúti alagútja.) Majdnem élesen emlékszem egy április 4-re, amikor véletlenül megengedte a testem, hogy iskolába menjek, tehát április 3-án, és az iskolából hazaérkezve azon kaptam anyámat, hogy teszi ki a vörös zászlócskákat az Egészségház ablakába, s bennem, a cca. harmadikos vagy negyedikes kis diákban szörnyű indulat támadt, hogy anyám is csatlakozott az árulókhoz. Ő meg, szegény, akkor is a kezét tördelte, hogy muszáj ezt tennie, különben még elveszti az állását, és mindannyian éhen halunk. Gyűlöltem a kommunizmust, a ruszkiakat és legfőképpen magunkat, magyarokat, hogy engedtünk a túlerőnek. (Hova tűntetek, ti kuruckor hősei, Béri-Balogh Ádám, Bercsényi, Bezerédy, ti rohadt árulók?!) Rettenetes ostoba kis moralista voltam – egyszersmind biológiai is cinikussá átstrukturálódva. Késő felnőttként kezdtem csak kapiskálni, hogy a gyerekek, kivált a látencia és a kora kamaszkor időszakában, a végsőig moralisták, morális felháborodásaik készítetik lázadásra őket, miközben maguk azt hiszik, hogy épp megszegik az erkölcsi szabályokat. Evvel nem kívánom bírálni a felnőtt világot, hiszen „ők sem tudják, mit cselekszenek”, az ember muszájból imitálja az erkölcsi felelősséget (vagy annak érzetét), mégpedig – és többek között – abból a muszájból is, hogy az önreflexivitása, azaz a magánya ellenére szert tegyen a túlélése érdekében bizonyos (szociális, vallási stb.) komfortérzetre, tárgyi és eszmei relikviákra, amelyek az elveszett Paradicsom valóságosságát idézik meg neki. Nálam ez a komfortérzet igen korán léket kapott, az első lék pedig hozta a másodikat, a *kilencediket* (itt most a Barnás Ferenc *Kilencedikje* előtt tisztelgek megint), úgyhogy az ágyinak esésekor már a bűntudat is megvolt, és mire (úgy 11-12 éves koromra) kikászálódtam a betegágyból, addigra az emberi faj legutálatosabb, testileg és lelkileg, morálisan is legsötétebb alakjának (ez nem jó szó, hogy alakjának, inkább szörnyetegének, férgének) éreztem magamat. Ami nem akadályozott meg abban, hogy az első iskolai irodalomórán, amikor a Petőfi *János vitézét* diavetítette a tanító bácsink, én ne fintorogjak, ne tegyek félhangos megjegyzéseket, hogy milyen silány egy költemény ez a *Toldi*hoz képest (amit a betegágyamban többször végigolvastam, betéve tudtam az első fejezetét, s bevallom, ma is lenyűgöz az a szöveg). Annyira nem láttam magamat kívülről, hogy ezt az utálatos finnyáskodást letiltsam magamban, az önutálat generálisan dolgozott bennem, csak nagyon ritkán értem tetten magam az utálatoskodásban.

Az ágyban rothadásom éveit alatt olvastam szakadatlanul, a meséktől kezdve a legnehezebb irodalmi műveket, Benedek Elek, az *Ezeregyéjszaka*, *A kuruckor hősei*, *Toldi*, *A varázshegy*, *Tonio Kröger*, Stendhal-regények, Balzac, Tolsztoj, a *Biblia*, *Timur és csapata*, Verne Gyula-sorozat – nem folytatom, faltam az irodalmat, mindenevőként, máig azok az olvasmányaim élnek a leg-elevenebben bennem. A versek azonban, a verses *Toldi* kivételével, taszítottak. Ha bele-belekaptam egy-egy Vörösmarty- vagy Petőfi-, Ady-versbe, azonnal azt a fajta fülledtséget, rothadást éreztem, ami a testemből-lelkemből áramlott bele az orromba, orrsövényferdülésem okán el is dugítva azt. Betegágyam tehát ismét csak egy privát temetőkertecskét asszociál most bennem, amely szintén szülőföldemnek is bizonyult egyben. Könyvekbe temetkeztem, és pihenésképpen képeket másoltam ki belőlük, vagy a képzeletemre hagyatkozva rajzoltam meg egy-egy szereplő (pl. Hans Castorp) portréját. Rég elmúlt a Thomas Mann-rajongásom, de *A varázshegy* emléke ma is elvarázsol. Nehéz visszahelyezkednem abba az olvasási pozícióba, diszpozícióba, amikor tisztán csak élvezetből olvastam, unaloműzésből, meg hogy anyámmal megbeszélhessük, egyeztethessük a benyomásainkat. Ő adta ezeket a könyveket a kezembe, ő olvasott szenvedélyesen, amikor csak a védőnői munkája és a háziasszonyi teendői engedték.

TELLÉR MÁRIA, Organikus struktúra 02., 2017

Sokat voltam lábadozó beteg is, amikor iskolába nem mehettem, viszont elkísérhettem anyámat a védőnői látogatásokra, egy délelőtt, mondjuk, megfordultunk négy-öt kismamánál, akik már megszülték és szoptatták, cucliztatták a csecsemőjüket, anyám osztogatta a tanácsait, undorodós lévén ő is (tőle tanulhattam el az undorodást) fintorgott, amikor látta, hogy etetik, mondjuk, tejbegrízzel a kicsinyüket az anyák, a kanál tejbegrízt előbb a saját szájukba veszik, aztán visszacsorgatják a kanálba, és úgy tolják be a baba szájába a papit, anyámnak ez nagyon nem tetszett, persze senkit sem sikerült lebeszélnie a módszerről. Legjobban a falu cigánynegyedében tett látogatásokat élveztem. A döngölt földpadlójú vályogviskókat, bent a félhomályban a színes rongyokat, közékük süppedve a szoptató anyá, a viskók előtt hancúrozó purdékát és a szegkovácsműhelyek varázslatos hangulatát. A cigányok mindig kedvesek és jókedvűek voltak, távolságtartást, bizalmatlanságot talán soha nem éreztem náluk. Sokkal később értettem meg, hogy ennek az egyszerű oka az, hogy a saját territóriumukon szívesen látták a „védő nagyságos aszszonyt” (anyám akkor még szép is volt, nemcsak természetes és figyelmes), a faji bizalmatlansággal, távolságtartással már az iskolában találkoztam náluk, amikor hatodikban, félév táján elkezdtem végre rendszeresen járni az órákra. Az igazgató figyelmeztette a szüleimet, hogy bizonyos mennyiségű mulasztás után, hiába vagyok jeles mindenből, nem engedhetnek felsőbb osztályba. Tehát visszatértem, és azt tapasztaltam, hogy a cigány osztálytársak elkülönültek a – nagyrészt sváb és tót – fehér gyerekektől, tőlem és a húgomtól kevésbé, mivel tudták rólunk, hogy baromi szegények vagyunk. Szegények és meghurcoltak. Ez különben is sokakban váltott ki rokonszenvet, jóindulatot irántunk, politikai megbélyegzettségünk pedig imponált az embereknek, még olyanoknak is, akik a helyi pártszervezetben funkcionáltak.

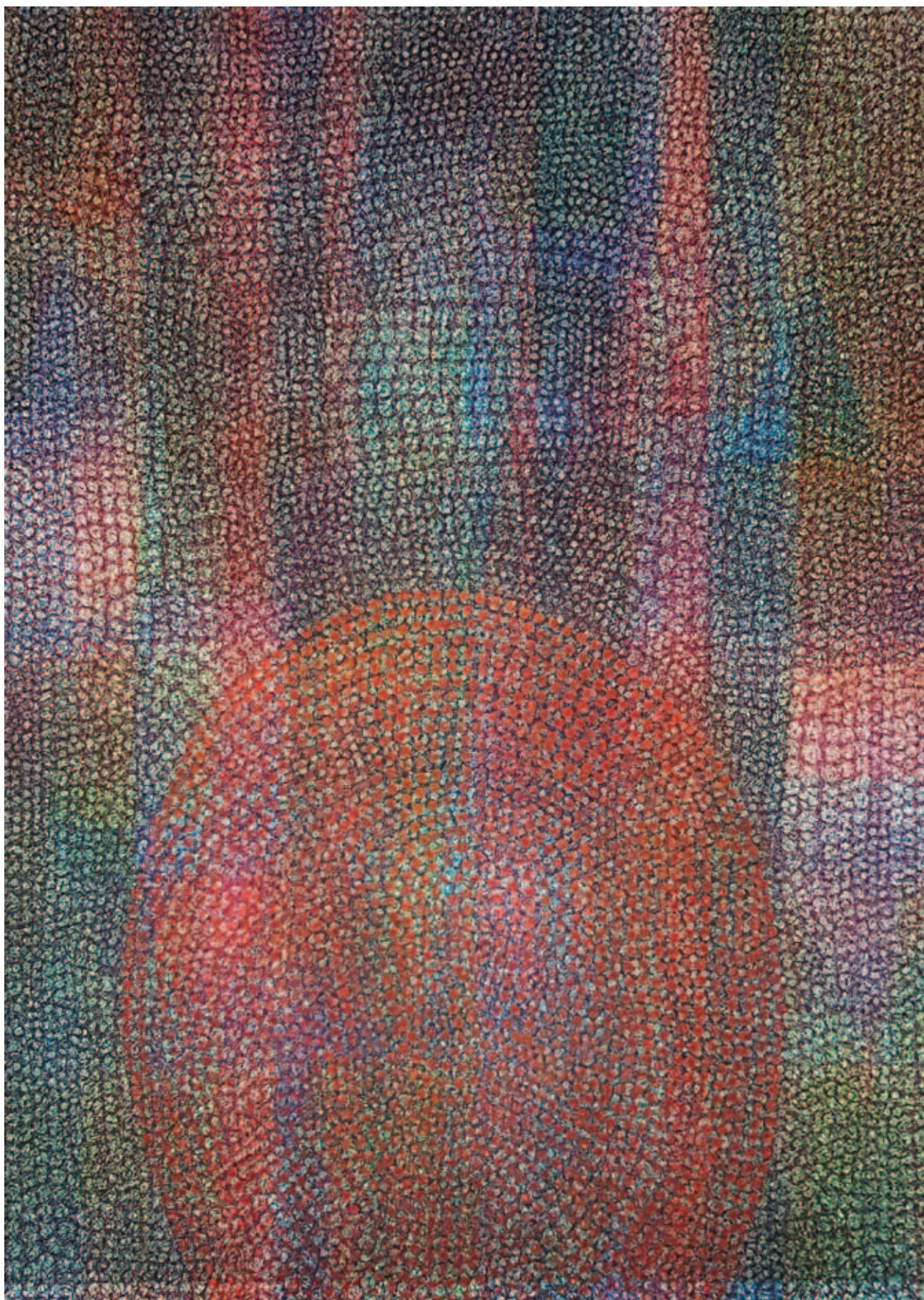
Terjedelmi okból nem beszélek az első barátságaimról, köztük arról a legmélyebbről, legfontosabbról, amely máig nem halt el, sem az első szerelmeimről, akik szintén ehhez a vidékhez kötöttek, a hegyeihez és a tavához, egy kb. háromszáz méter hosszú és százhusz méter széles, gyönyörű dombokkal övezett tó, akkor még gondozatlan; ahol egy ízben azt láttuk a mélybarátommal, hogy egy orosz kiskatona fejest ugrott az orrunk előtt a stégről a vízbe, azután nem és nem akart felbukkanni sehol, megrémültünk, hiába volt orosz szegény, szovjet, azért csak ösztönösen féltettük az életét, és akkor, talán három perc múlva felbukkant a túlparton. Utáltuk, megvetettük a ruszkiakat, de tegyem hozzá, soha semmiféle bántalom nem ért felőlük, ha véletlenül összetalálkoztunk egy-egy tiszttel vagy kiskatonákkal, azok mindig kedves mosollyal köszöntek nekünk, nyoma sem érződött a viselkedésükben a gyöttes göggyének.

Jeleztem fentebb, hogy az irodalomra a pszichoszomatikus „kreativitásom” vitt rá, ám azt is, hogy a lírától undorodtam, az alanyi lírától forgott a gyomrom – kivétel lett József Attila. Három versére is úgy emlékszem, mint amelyek elsőre a húsbomba ették be magukat: az *Éhség*, a *Mama* és a *Favágó*. Vagyis két olyan expliciten osztályharcos vers ütött szíven akkor, melyekről tudtam, hogy a diktatúrát legitimálják, és bár a felmenőimnek semmi köze sem volt a tőkésekhez, a régi Magyarország hierarchiájának mégiscsak élvezték az előnyeit, míg ez újabb épp csak megtűri őket, bennünket. Nem ambicionáltam tehát semmilyen karriert, azt gondoltam és éreztem, hogy a világ eredendően a rossznak a szálláshelye, ebben az érzületemben pedig J. A. is megerősített. És meg a vasúthoz kötődésemben, aminek vezető beosztású gondozója volt a barátom apja; első alkalmi munkáimat, pénzkereseti lehetőségemet neki köszönhettem, nyaranta tűzörködhettünk a vasút Piliscsaba–Jászfalu szakasza mentén, nővéremmel és a húgommal felosztottuk három részre ezt a szakaszt, és naphosszat sétálgattunk a töltés és az akácfák, bok-

rok között, de hogy a honoráriumunkat mire költöttük, arra egyáltalán nem emlékszem. Arra azonban nagyon élénken, hogy a szombat esti fürdéseket a nővéreim kezdték, először anyám befűtött a víztartályt felforrósító kályhácskába, majd a két lány elfoglalta a fürdőszobát, és én vagy a szobában, vagy a konyhában hallgathattam, ahogy a nővérem mondja, mondja fejből a verseket a húgomnak, Kosztolányit, Babitsot, Tóth Árpádot, Adyt, Burnsöt, Shakespeare-t, József Attilát, Szabó Lőrincet. Émelyegtem és figyeltem akaratlanul. És takarékoságból az ő fürdővizükben mosakodtam meg utána én is.

AKNAY JÁNOS, Hajnali angyal, 1998

TELLÉR MÁRIA, Organikus struktúra 07., 2017

TELLÉR MÁRIA, Organikus struktúra 08., 2017